

2003-06-04

Regeringen
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Gymnasiekommitténs förslag Åtta vägar till kunskap (SOU 2002:120)

Dnr: U 2003/180/G

Sveriges universitets och högskoleförbund (SUHF) har anmodats att yttra sig över gymnasiekommitténs förslag till ny struktur för gymnasieskolan. SUHF:s yttrande är koncentrerat till de för högskolan mest väsentliga frågorna. Inledningsvis vill förbundet påpeka att fler universitet och högskolor borde ha utsetts till formella remissinstanser, särskilt med tanke på regeringens mål om att 50 procent av en årskull skall gå vidare till högskolan. Högskolan är en av gymnasieskolans största avnämare och en förändrad gymnasieskola är något som i allra högsta grad berör *alla* universitet och högskolor.

Sammanfattning

Gymnasieutredningens kontakter med högskolesektorn motsvarar på intet sätt att högskolan förväntas ta emot hälften av gymnasieskolans elever. Analys av kunskapsbehov saknas. I stället ägnas skolans struktur huvuddelen av uppmärksamheten. Skolutveckling är något som måste ske genom en kunskapsdialog mellan skola och högskola. Det finns ett stort intresse från universitets och högskolors sida att delta i utvecklingen av grundskola och gymnasieskola.

När förslaget till ny gymnasieskola skall genomföras är det viktigt att det ges tid till planering av innehållet i gymnasieskolan och att processen inte stressas på. Det krävs omfattande planering av såväl kunskapsinnehåll som struktur om förslaget inte enbart skall resultera i organisatoriska förändringar. Planeringen bör ske i samverkan med högskolesektorn.

Gymnasieskolan måste bli flexibel och individuellt anpassad så att det finns ett utrymme för dem som inte fått godkänt i grundskolan att komplettera sina kunskaper, men samtidigt också ett utrymme för de elever som har godkända betyg och är motiverade att läsa fler poäng än dagens 2 500.

Det är viktigt att konkurrenskompletteringen av betyg upphör. Förslaget kommer inte att komma till rätta med problemet och att kunna förlänga gymnasieskolan med ett år riskerar att göra konkurrenskompletteringen till en del av gymnasieskolan. Ett sätt att minska betygens betydelse kunde vara att ha olika högskoleprov svarande mot olika standardbehörigheter i högskolan.

Möjligheterna till internationellt utbyte och gymnasieskolans gångbarhet för studier inom andra länders högskolesystem saknas i utredningen. Med tanke på den allmänna

betoningen i samhället på betydelsen av internationalisering av utbildning är detta förvånande.

Den föreslagna strukturen

Valmöjligheter och garantier

Utredningen föreslår att gymnasieskolan organiseras i åtta sektorer istället för dagens 18 program. Genom förslaget skapas möjligheter för elever att göra viktiga och svåra val senare samt att förändra sitt val under gymnasietiden. Nuvarande program är väl specifika och försvårar för elever att byta program eller gymnasieskola. De föreslagna successiva valen gör att eleverna kan fatta avgörande beslut när de är mer mogna för det. Samtidigt riskerar förslaget att i praktiken innebära en "förlängning" av högstadiet med ett gemensamt år för alla.

Kommitténs ambition att eleverna skall få pröva sin sektor och eventuella inriktning redan under första året rimmar illa med det faktum att man föreslår att sektorn skall vara garanterad, men inte inriktningen. Utredningens förslag om platsgaranti på den önskade sektorn samtidigt som ingen garanti ges för vald inriktning innebär en uppenbar risk att elever som tidigt är mycket målmedvetna och specialiserade inte får önskad inriktning på gymnasiet, vilket kan skapa frustration och avhopp. Det framgår inte heller av förslaget hur urvalet skall ske till de olika inriktningarna inom sektorerna. Skall urvalet ske på grundval av grundskolebetygen, prestationen under år ett i gymnasieskolan eller andra urvalskriterier? Det är nödvändigt att det görs fullständigt klart för eleverna vilka spelregler som gäller. Dessa bör dessutom vara lika över landet.

Det är viktigt att gymnasieskolan är generös i omfattningen av kurser inom de individuella valen. Det bör finnas en möjlighet för intresserade elever att välja mer än 400 poäng och kanske också att läsa mer än 2 500 poäng totalt, vilket naturligtvis också är en resursfråga. Det kan också finnas anledning att se över möjligheterna för gymnasieelever att mot slutet av gymnasieskolan läsa kurser parallellt på högskolan. För att möjliggöra det behöver behörighetsfrågorna i högskolan få en något annorlunda lösning än idag.

Uppdelningen i sektorer

Utredningen föreslår åtta sektorer i gymnasieskolan som är tänkta att utgöra gemensamma plattformar för både de elever som vill läsa studieförberedande inriktningar och de som vill läsa yrkesförberedande utbildning. Ambitionen att minska dagens 18 program till ett färre antal sektorer hade dock kunnat nå längre.

Inom högskolan finns en stark ambition att sammanföra naturvetenskap och teknik och skapa tvärvetenskapliga utbildningar. Den föreslagna sektorsindelningen riskerar att cementera gränser mellan naturvetenskap och teknik i gymnasieskolan. Det finns inte heller någon tydlig väg till naturvetenskapliga och tekniska högskoleutbildningar, vilket på sikt kan leda till ytterligare minskning av antalet behöriga sökande till sådan utbildning inom högskolan. Det är mycket angeläget att eleverna får tydlig information om vilka "kungsvägar" det finns till högre studier för att underlätta deras val.

Synen på teknik med den direkta kopplingen till industri med design och tillverkning av föremål är inte helt förenlig med dagens verklighet. Tekniken som del i samhällsbyggande märks inte i förslaget. Vilken inriktning är lämplig för de elever vars största intresse ligger inom IT?

Vi finner det angeläget att man i så stor utsträckning som möjligt försöker komponera könsneutrala sektorer. Det finns i förslaget också exempel på "onaturliga" upp-

delningar i sektorer, och uppdelningar som riskerar att cementera könsroller. Bygg- och fastighetssektorn riskerar att endast locka manliga sökande. Ett exempel på en sektor som istället riskerar att bli kvinnodominerad är Individ- och samhällssektorn. Om man förde ihop de naturvetenskapligt och tekniskt inriktade sektorerna skulle det kunna få fler kvinnor att läsa mansdominerade utbildningar samtidigt som det skulle bli tydligare hur man skaffar sig behörighet för teknisk och naturvetenskaplig högskoleutbildning.

Kurser

SUHF ställer sig mycket positivt till förslaget om kurser med nationellt fastställda kursplaner. Det ger en kvalitetssäkring av utbildningen och kan öka mobiliteten för eleverna. Idag kan det vara svårt för gymnasieelever att byta skola under gymnasietiden eftersom programmen har ett stort antal lokalt fastställda kurser.

Innehållet i gymnasieskolan

Skol- och ämnesutveckling

Utredningens förslag innehåller mer struktur än innehåll och de kunskaper eleverna bör ha med sig från gymnasieskolan berörs knappt. Ingen analys av kunskapsbehoven och hur gymnasieskolan bäst tillfredsställer dessa har redovisats. SUHF vill återigen betona vikten av att ha en kunskapsdialog mellan gymnasieskolan och högskolan, som skall ta emot 50 procent av årskullarna.

I sammanhanget bör också påpekas att skolutveckling är något som bör ske i dialog mellan skola och högskola. Det skulle vara nyttigt för gymnasieskolan att utvecklas i samverkan med högskolan och viktigt för högskolan att lära mer om hur det är att undervisa i grundskola och gymnasieskola. Det kan i sammanhanget ifrågasättas vilka uppgifter den nyinrättade statliga myndigheten för skolutveckling bör och skall kunna ha.

Kunskapens vad och kunskapens hur

En grundläggande kunskapsnivå krävs för att kunna hantera ny kunskap och värdera information, varför kunskapsinnehållet i gymnasieskolan är centralt. Samtidigt är det viktigt att skapa en medvetenhet hos eleverna om hur man lär. Gymnasieskolan måste ge elever en handlingsberedskap och en förståelseberedskap för framtiden genom verktyg och attityd för lärande. Eleverna behöver också få känna en inlärningstrygghet, att de erövrar något område där de känner sig trygga och behärskar. Det gäller för skolan och gymnasieskolan att skapa förståelse hos eleverna för att de har ett eget ansvar för sitt lärande och att bevara nyfikenheten. Här kan de estetiska ämnena vara mycket viktiga, likväl som exempelvis matematik eller andra ämnen.

Tröskeln mellan gymnasieskolan och högskolan

Den breddade rekryteringen till högskolan gör att universitet och högskolor måste ta nya grepp i välkommandet av nya studerandegrupper, annars riskerar avhoppningsfrekvensen i högskolan att öka. Ett sätt att brygga över tröskeln mellan gymnasieskola och högskola skulle kunna vara det gymnasiearbete som utredningen föreslår. Medbedömare från högskolan skulle bidra positivt i gymnasieskolan samtidigt som högskolan skulle kunna få bättre inblick i hur gymnasieskolan fungerar. Det är angeläget att arbetet innehåller krav på självständighet som en förberedelse för senare studier. Det bör också framhållas att förslaget är resurskrävande. Inom det idag snäva budgetläget i

högskolan finns ingen möjlighet att finansiera sådana aktiviteter. Det krävs att gymnasieskolan finansierar medbedömningar från högskolan.

Kärnämnen och ämnen

Det är mycket positivt att utredningen föreslår större kurser om minst 100 poäng istället för de småkurser som utgör dagens gymnasieskola. Tyvärr behålls i förslaget småkurser inom ramen för kärnämnen. En revidering av ämnesinnehållet bör ske i dialog med högskolan.

SUHF vill framhålla att det är mycket positivt att historia föreslås bli kärnämnne. Man kan dock fundera över om den föreslagna blandningen av kärnämnen är optimal. Naturvetenskap och teknik blir allt viktigare för att kunna förstå och ta aktiv del i det demokratiska samhället. Det är minst lika viktigt för dem som inte avser att studera vidare att ha en solid kunskapsgrund att stå på. SUHF anser det också viktigt att inte separera naturvetenskap och teknik och föreslår därför att man utökar naturkunskapen till 100 poäng och låter teknik ingå.

Ett ämne som SUHF efterlyser är filosofi. Eventuellt skulle man kunna tänka sig filosofi som en del av sektorernas basblock eller att utvidga religionsämnet till 100 poäng och låta filosofiska grundtankar ingå i kunskapsstoffet.

De estetiska ämnena blir ofta bortglömda. Alla har olika sätt att lära och de elever som lär genom det kinestetiska sinnet har svårt att ta till sig undervisning som endast sker via det visuella och det auditiva sinnet. I grundskolan har man insett vikten av att involvera estetiska ämnen i undervisningen för att på så sätt för eleverna skapa olika vägar in i lärandet. Detta gäller även många universitet och högskolor. Att låta det estetiska synsättet få en plats även i gymnasieskolan skulle öka många elevers möjlighet att lära. Oberoende av förkunskaper och bakgrund kan alla elever på lika villkor delta i den estetiska lärprocessen. Att få använda hela sig själv, inklusive kroppen är stimulerande och ökar ofta viljan till nya kunskaper.

Tillträde till gymnasieskolan

Platsgaranti och avskaffande av individuellt program

Utredningen föreslår att elever som inte blivit godkända i grundskolan skall garanteras plats inom önskad sektor. Antagningen skall vara preliminär och när behörighet uppnåtts skall platsen bli permanent. Förslaget kommer i praktiken att ställa oerhört stora krav på de elever som inte uppnått behörighet för gymnasieskolan och som skall komplettera sina kunskaper. Det kommer också att ställa krav på resurser i gymnasieskolan för att anpassa utbildningen. Det bör i sammanhanget nämnas att högskolan snarast går åt andra hållet med ökade krav på avklarade kurser för att få gå vidare inom exempelvis ett program.

Det gamla individuella programmet var knappast någon lyckad lösning och något alternativ måste skapas. För många av de elever som inte fått behörighet till gymnasieskolan är det troligen bättre att komplettera grundskolekunskaperna först, så att man i gymnasieskolan deltar på samma villkor som andra elever. Samtidigt finns det elever som tänkt sig att läsa yrkesförberedande karaktärsämnen och är mycket duktiga och motiverade, men inte passerar till exempel matematiken. Det framgår inte heller i förslaget vad som händer om en elev inte läser in grundskolan före 20 års ålder.

SUHF vill inte framföra *ett* förslag till lösning på problematiken men vill i sammanhanget peka på två möjliga vägar som var för sig eller tillsammans skulle kunna bidra till en lösning.

Ett basår kopplat till gymnasieskolan, som syftar till att ge eleven behörighet till gymnasiet på samma sätt som det idag finns basår kopplade till högskolan bland annat i naturvetenskap och teknik, skulle kunna vara ett alternativ. Ett basår skulle kräva en del resurser, men det blir tydligt *vilka* resurser på ett annat sätt än om det blir gymnasieskolan allmänt som får stå för kompletteringar av grundskolan.

Ett annat alternativ är att, liksom utredningen föreslår, ge elever som inte fått behörighet en preliminär plats på en sektor. Det bör dock påpekas att planeringen bör vara sådan att grundskolekunskaperna bör vara avklarade inom ett år. Om inte en tidsgräns sätts upp skapas inte tillräckliga incitament varken för eleven eller gymnasieskolan att se till att kompletteringen görs så snart som möjligt.

Behörighet för högskolestudier

Särskild behörighet

SUHF vill i sammanhanget påpeka att det är väsentligt att möjligheten att kräva särskild behörighet för vissa högskoleutbildningar finns kvar även efter en reform. Den av utredningen föreslagna strukturen kan dock försvåra för elever att skaffa sig den särskilda behörigheten. Genom att kärnämnen ska läsas under tre år samtidigt med sektorsblock och inriktningsblock respektive fördjupningsblock (se utredningen s. 217) tar det lång tid innan kärnämnen är avklarade. Om vidare studier skall ske inom något kärnämne kan det behöva ske på ett mycket sent stadium i gymnasieutbildningen. Det är viktigt att gymnasieskolan kan erbjuda elever möjlighet att få särskild behörighet inom de stipulerade tre åren för gymnasieskolan. Det fjärde året kan annars behöva tas i anspråk för kompletteringar och då är man raskt tillbaka till den form av kompletteringar som idag Komvux får ägna sig åt till stor del. De många valmöjligheterna och de olika blocken kräver också en oerhörd kunskap om hur man som elev skall gå tillväga för att skaffa de särskilda behörigheter som kan krävas för högskolestudier. Den föreslagna gymnasieskolan ställer därför oerhört stora krav på kompetent studievägledning i samverkan med högskolan för att elever skall erhålla korrekt information om vilka krav som ställs på särskilda behörigheter.

Grundläggande behörighet och gymnasieexamen

Enligt utredningens förslag skall grundläggande behörighet till högskolan erhållas genom gymnasieexamen. Gymnasieexamen består av 90 procent godkända kurser av gymnasieskolans 2 500 poäng. I utredningen finns inget uttalande om att kärnämnen måste vara godkända för att gymnasieexamen skall kunna erhållas. En elev kan enligt förslaget med andra ord vara underkänd på 250 poäng av 800 poäng i kärnämnen men ändå vara grundläggande behörig till högskolan. Om kärnämnen skall ha någon betydelse måste de rimligen krävas för en gymnasieexamen.

Internationell utblick

Europa

Inom Europeiska unionen hålls utbildningsfrågor utanför den gemensamma planeringen med hänvisning till att utbildningen är en nationell fråga. Samtidigt är utbildning en nyckelfråga för framgång och tillväxt. I Lissabon satte EU år 2000 upp målet att till 2010 bli världens mest konkurrenskraftiga, dynamiska och kunskapsbaserade ekonomi, med möjlighet till hållbar ekonomisk tillväxt, med fler och bättre arbetstillfällen och en

högre grad av social sammanhållning. En förutsättning för det torde vara samarbete i utbildnings- och forskningsfrågor. Högre utbildning i Europa strävar efter samverkan genom den så kallade Bologna-processen. Bologna-processen är inte ett EU-samarbete, men strävar efter erkännande av varandras utbildningar och examina inom Europa. Det är förvånande att utredningen inte går in på internationaliseringsaspekterna i utbildningen. Möjligheten att studera utomlands verkar förutsätta att man redan är antagen till högskolan. Det är också förvånande att utredningen inte tagit intryck av hur utbildningen ser ut i andra europeiska länder, för att kunna dra konsekvenser för det svenska. För närvarande pågår till exempel en reformering av gymnasieskolan i grannlandet Danmark, där man bland annat betonar gymnasieskolans studieförberedande funktion.

Gymnasieexamens gångbarhet i andra länder

Utredningen gör i förhållande till förslaget om gymnasieexamen en mycket kort redogörelse för hur svenskar med avslutat gymnasium har svårt att få sin utbildning erkänd i andra länder och bli betraktade som behöriga för högre studier. Utredningen föreslår av det skälet införande av en gymnasieexamen. Det finns dock i utredningen ingen genomgång av huruvida gymnasieexamen verkligen skulle ge behörighet i andra länder. Innan en gymnasieexamen införs bör en utredning av vad som behövs för att en sådan skall vara *gångbar* utomlands genomföras. En samordning av de grundläggande behörigheterna i Europa är kanske också något man på sikt bör eftersträva.

Yttrandet är utarbetat av en arbetsgrupp inom förbundet. Arbetsgruppens medlemmar har varit Eskil Franck, Lärarhögskolan i Stockholm (ordf.), Jens Christian Berlin, SFS, Lennart Olausson, Malmö högskola, Peter Olsson, Chalmers tekniska högskola, Leif Svensson, Högskolan i Gävle, Gudrun Linck Persson, Danshögskolan, Eva Åkesson, Lunds universitet. Sekreterare för gruppen har varit projektledare Kersti Bergman Ingvarsson. Remissyttrandet har efter diskussion i styrelsen för Sveriges universitets- och högskoleförbund den 4 juni 2003 slutjusterats av ordföranden Christina Ullenius och generalsekreterare Bengt Karlsson.

Enligt uppdrag

Bengt Karlsson

Generalsekr, SUHF